

УДК 336.713.2

М. В. Бодрецький,
викладач, к. е. н., МАУП

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

Проаналізовано систему модернізації процесів в управлінні банківськими ризиками. Визначено основні завдання формування ефективної системи управління банківськими ризиками та її стратегічна модернізація.

The system of modernization processes in the management of banking risks. The main task of forming an effective system of banking risk management and its strategic modernization.

Ключові слова. модернізація, банківська установа, банківські ризики, нормативна база, стратегія, функціонування банків.

Keywords. modernization, banking institution, banking risks, regulatory framework, strategy and operation of banks.

Актуальність теми дослідження. Модернізація системи управління банківськими ризиками передбачає здійснення комплексу заходів у сфері банківського ризик-менеджменту як невід'ємної частини системи управління діяльністю банку, що забезпечує безперервність його функціонування, нарощування власного капіталу, збалансованість активних і пасивних операцій за рівнем їх прибутковості, ризику і ліквідності за допомогою поєднання попиту клієнтів на банківські продукти та здатності банку здійснювати як традиційні операції, так і нові послуги. У силу специфіки банківської діяльності в банківському менеджменті на перший план висуваються питання ефективного управління ризиками з метою захисту інтересів клієнтів, які довірили банку свої заощадження, та забезпечення фінансової стійкості самого банку.

Основний акцент у сфері управління банківськими ризиками припадає на роботу в самому банку. Виходячи з концепції універсального характеру ризику ведеться пошук, єдиних прийомів управління ризиками. Управління - це насамперед процес, дія, отже, його можна здійснювати по-різному, досягаючи бажаної мети. Кожен конкретний банк розробляє комплекс дій, пов'язаних з управлінням ризиками, строго з урахуванням особливостей того спектру ризиків, які притаманні діяльності іменного цього банку. Процес управління ризиками в банку як особлива система включає ряд способів і методів роботи персоналу банку, що дозволяють забезпечити високу рентабельність його діяльності, попереджати наступ ризикової події, вживати заходів до виключення ризику при здійсненні банківських операцій.

Формування ефективної системи управління банківськими ризиками (СУБР) та її стратегічна модернізація є закономірним етапом еволюції банківської системи України в умовах глобалізації та фінансової кризи. Цей процес повинен розглядатися в якості невід'ємної складової частини загальної стратегії розвитку банківського сектора України і кожного банку окремо.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемам управління банківськими ризиками присвячені праці Г. Башнянина, О. Вовчак, А. Гальчинського, О. Дзюблюка, М. Козоріз, О. Копилук, О. Кириченко, А. Мороза, С. Мочерного, О. Петрика, М. Савлука, Т. Смолженко, М. Суржинського, С. Реверчука, С. Хорунжого, Т. Черничко, В. Ющенко та інших, але разом з тим залишається багато не вирішених проблем, щодо модернізації системи управління банківськими ризиками.

Постановка завдання. Проаналізувати банківську систему та обґрунтувати, що процес модернізації системи управління банківськими ризиками може базуватись на загальноекономічних законах, і доповнюється введенням в систему управління банківської установи елементів механізму управління банківськими ризиками.

Виклад основного матеріалу. У даній статті розглядається можливість і доцільність застосування в банківській практиці науково-теоретичних положень, що стосуються основ організації системи управління і необхідності її безперервної модернізації. Теоретичне обґрунтування і практичне здійснення такої роботи в галузі управління банківськими ризиками на новому етапі розвитку вітчизняних банків з урахуванням їх структурної та функціональної специфіки вимагає інтеграції еволюційного, програмно-цільового, багаторівневого і ресурсно- факторного підходів, узгодженого застосування теорій стратегічного управління, планування та ризик-менеджменту.

Процес модернізації у системі управління банківськими ризиками, базуючись на загальноекономічних законах, доповнюється введенням в систему елементів механізму управління банківськими ризиками. Він включає перетворення існуючої вертикально-горизонтальної системи в діагональну, максимально адаптовану до управління ризиками діяльності банків, що в комплексі підвищує захищеність банків та їх клієнтів від ризику втрат [5].

Розуміння сутності категорії «ризик» саме по собі вузьке. Ця обставина обумовлює важливість науково обґрунтованого підходу до управління банківськими ризиками. Те, що банківськими ризиками необхідно ефективно управляти, давно стало предметом підвищеної уваги з боку теоретиків-економістів і банкірів-практиків. Управління банківськими ризиками - це специфічна діяльність, пов'язана з різноманітністю (багатоаспектністю) банківських операцій, а також індивідуальністю кожного окремого банку та його корпоративною культурою.

Управління ризиками тісно вплетене в цілісний комплекс всієї банківської діяльності. Всі компоненти банку як складного організму підпорядковані досягненню його головної мети - отримання максимального прибутку, за рахунок чого забезпечується зростання вартості банку, його акцій, рейтингу, фінансової стійкості. Однак позначена мета може бути досягнута за умови, що в банку має місце:

- Прогнозування ризику, тобто визначення або виявлення можливих джерел збитків, втрат, кризових ситуацій, ймовірності матеріалізації ризику та ймовірних обсягів втрат у їх кількісному вираженні;
- Широкий комплекс заходів, які здійснюються для мінімізації ризиків, їх попередження, нейтралізації;

- Наявність результативного внутрішнього контролю, зведеного в ранг корпоративної культури банку, з виділенням координуючого центру, очолюваного ризик-менеджером, основне завдання якого – моніторинг процедур управління ризиками, їх дотриманням, оновленням, удосконаленням;

- Зацікавленість, обов'язок і відповідальність вищого керівництва і рядових співробітників банку в розробці та впровадженні в повсякденну банківську практику дієвих механізмів управління ризиками.

СУБР як система повинна базуватися на стратегії і тактиці досягнення банком мети в області ризик-менеджменту. Стратегія банку при управлінні ризиками може бути представлена як концентрація зусиль на досягнення головної мети банку, але через більш конкретну мету, яка полягає у використанні засобів і методів, спрямованих не так на уникнення або ухилення від ризиків, а на вироблення механізму, що дозволяє звести банківські ризики до мінімуму і забезпечити банку максимум доходу від ризикових операцій. При цьому тактика повинна являти собою практичні дії банківських службовців в конкретних умовах, вибір та реалізацію оптимальних рішень керівництвом банку щодо здійснення банківських операцій, в яких присутній елемент ризику [3].

Об'єктом управління в СУБР виступають економічні відносини між банком як кредитором і позичальником (областю розміщення наявних ресурсів) при прийнятті банком рішення про вкладення капіталу, а також між банком та інвесторами (аккумуляція банком ресурсів). Об'єкт управління піддається впливу багатьох факторів, що виникають у суперечливих умовах фінансово-господарської діяльності самого комерційного банку та його клієнтів. Суб'єктом управління є вище керівництво банку і група фахівців, які своїми діями забезпечують функціонування об'єкта управління.

Ми вважаємо можливим стверджувати, що управлінське рішення фокусує в собі інтегрований підсумок дослідження, проведеного на етапах, що передують здійсненню банківської операції. Управлінське рішення у вузькому сенсі - це вибір оптимального варіанту з числа альтернативних, дія, спрямована на вирішення проблемної ситуації в конкретній області банківської діяльності. У більш широкому розумінні управлінське рішення - це основний вид управлінської праці, сукупність взаємопов'язаних, цілеспрямованих і логічно послідовних дій менеджера, які забезпечують реалізацію завдань з ефективного управління банком в цілому і конкретно ризиками. Грунтуючись на прогнозі, прийняте управлінське рішення може виявитися помилковим або далеко не найкращим. Тому в обов'язки менеджера має входити пошук можливості вибору такого рішення, при якому банк отримуватиме максимальний дохід при мінімальному рівні ризику.

Потреба в науковому підході до питання управління ризиками в комерційних банках України позначилася саме зараз. З його допомогою можна було б систематизувати накопичений багатий досвід зарубіжних і вітчизняних дослідників, і разом з тим він міг би слугувати методологічною основою в неперервному вивченні та знаходженні адекватних для кожного моменту часу прийомів управління ризиками в банку. Використовуючи базові положення в галузі управління ризиками взагалі і банківських зокрема, ми висуваємо наступні методологічні компоненти, які мають увійти до створення СУБР:

- Встановлення причин виникнення ризиків в економіці взагалі, і в тому числі впливають на банківську діяльність, і специфічних причин виникнення істинно банківських ризиків;

- Вивчення, аналіз, опис різних видів ризиків, їх класифікація;

- Вивчення впливу на рівень банківських ризиків екзогенних і ендогенних, транзакційних і трансформаційних чинників, детермінованих фінансовою кризою;

- Дослідження співвідношення невизначеності і ризику, ризику і доходу, ризику і ліквідності банківських операцій;

- Оцінка ступеня ризику і вироблення методів мінімізації ризиків.

Підкреслимо, що перераховані вище аспекти управління банківськими ризиками містять в собі одну дуже суттєву рису: вони спочатку орієнтовані на те, що підвищений рівень ризику, притаманний банківській діяльності, стимулює пошук і впровадження найрізноманітніших заходів з попередження ризикових ситуацій, знаходження варіантів прибуткової роботи банку в умовах ризику і не спрямоване на відмову від розміщення ресурсів в ризиковані, але високоприбуткові операції [7].

Управління банківськими ризиками відрізняється двоїстим характером. З одного боку, управління ризиком пов'язано з вибором і реалізацією найкращого з точки зору результативності способу ведення банківської діяльності в умовах невизначеності, а також воно виступає як скоординовані дії керівництва та управління організацією щодо ризику. Тут управління ризиком представлено у якості основного змісту банківської діяльності як фінансового посередництва та охоплює всі операції і процедури банку. Для забезпечення стабільної діяльності банку необхідно виробити розумну кредитну та інвестиційну політику, підтримувати необхідний рівень достатності капіталу і формувати резерви, адекватні ризикам, які банк прийняв на себе.

З іншого боку, управління ризиками являє собою специфічну діяльність, пов'язану з виробленням процедур і методів, що дозволяють прогнозувати настання негативних подій і своєчасно приймати дії з мінімізації можливих негативних наслідків, тобто процедури, що дозволяють регулювати схильність банку різним ризикам. Це означає, що діяльність всіх структурних підрозділів банку повинна бути організована таким чином, щоб виконавці могли оперативним чином виявляти і максимально впливати на фактори ризику по всіх банківських операціях і мали можливість знижувати ймовірність настання несприятливих подій і пов'язаних з ними втрат і збитків [3].

Слід зазначити, що з методологічних позицій системний підхід в управлінні ризиками ґрунтується на тому, що всі процеси як в самому банку, так і в навколишньому середовищі відбуваються в тісному взаємозв'язку, і тому їх доцільно розглядати не ізольовано, кожен індивідуально, а в комплексі, тобто повинна бути система, що об'єднує окремі елементи в єдине. Системний підхід фокусує увагу не тільки на діяльності банку, але і на навколишньому середовищі. Центральним поняттям системного підходу до управління банківськими ризиками слід вважати поняття «система», яке вказує на те, що різні елементи, об'єднуючись, набувають нову якість, яка відсутня у кожного елементу окремо, тобто виникає синергетичний ефект.

Системний підхід в управлінні банківськими ризиками проявляється в цілісному розгляді сукупності банківських ризиків, у тому числі і зв'язків між ними, причин виникнення та форм прояву ризиків, ефективності застосування різних методів управління ризиками. Динамічний розвиток банківської сфери породжує нові види ризиків, тому системний підхід забезпечує своєчасне реагування банку на виникаючі ризики та інтегрування досконаліших прийомів управління. Системний підхід в управлінні банківськими ризиками, на нашу думку, може бути представлений таким чином [2].

Перш за все встановлюється, що головна мета банку досягається при одночасному рівноправному розвитку всіх форм управління іншими областями банківської діяльності (наприклад, управління персоналом, управління активами і пасивами, управління власним капіталом, рентабельністю, ліквідністю і т. д.), завдяки чому досягається їх паралельний захист від ризиків. Якщо не вдається забезпечити ефективне управління в якій-небудь одній області банківської діяльності, то рівень ризику істотно підвищується, незважаючи на вжиті заходи в частині управління ризиком. Наприклад, неякісне управління персоналом може призвести до зниження рівня кваліфікації, припустимо, фахівців кредитного (юридичної) відділу, незадовільного дотримання (порушення) співробітниками процедур видачі кредитів, що в кінцевому підсумку закінчиться неповерненням наданих позичальникам грошей.

Ризики, що мають різні джерела походження, але які відносяться до одного об'єкту, розглядаються в комплексі. Наприклад, кредит може виявитися проблемним через упущення в роботі фахівців банку при аналізі бізнес-плану позичальника, правильності юридичного оформлення документів, падіння цін на вироблений позичальником товар, надані їм в заставу матеріальні цінності, підвищення курсу при видачі кредиту в іноземній валюті, зростання рівня інфляції, політичних процесів, дій конкурентів [6].

Управління ризиками по вертикалі і горизонталі з точки зору організаційної структури банку має відбуватися безперервно і рівномірно. Якщо виявляються переваги на якомусь одному або декількох рівнях, скажімо, на рівні Ради директорів або на рівні начальників відділів, то може створитися критична

ситуація в цілому в банку. Наприклад, невірна оцінка кредитного ризику на користь поліпшення фінансових показників за наполяганням вищого керівництва банку веде до формування неадекватного (заниженого) резерву, якого може бути недостатньо для відшкодування збитку при неповерненні раніше помилково виданого кредиту.

Заходи щодо попередження можливих ризиків здійснюються на всіх наступних етапах розвитку банку, у тому числі при збільшенні масштабів його діяльності; при проведенні чергових емісій акцій, і продажу їх частини акціонерам; при диверсифікації та розширенні спектру виконуваних операцій і послуг, що надаються клієнтам; відкритті нових відділень, представництв як на території України, так і за її межами.

Дії, виконані на стадії, що передують здійсненню угоди, пов'язаної з вкладенням грошових ресурсів банку, дають відомості, що дозволяють переконатися в безпеці і вигідності угоди або відмовитися від її здійснення. Наприклад, при розміщенні коштів визначаються надійність, спроможність партнерів по угоді; в умови договору включається пункт, здатний мінімізувати ризик (страхування, акредитив, факторинг, лізинг); аналізуються чинники, здатні вплинути на своєчасність і повноту платежів; враховується наявність (або відсутність) гарантії або застави на випадок відмови партнера від виконання умов договору, оплати угоди.

Заходи, що обмежують ризик на різних етапах діяльності банку, розрізняються і є пріоритетними в залежності від терміну його діяльності. На початковому етапі, коли знову заснований банк ще не володіє практичним досвідом, відпрацьованими і апробованими прийомами залучення і розміщення грошових коштів, особлива увага приділяється кредитним операціям і кредитному ризику; на стадії розвитку – керівництво банку робить дії, щоб банк не опинився в руках групи недобросовісних акціонерів, які через підставних осіб скупили контрольний пакет акцій; на стадії зрілості підвищена увага приділяється ризикам незбалансованості активних і пасивних операцій з точки зору термінів і вартості залучених і розміщених грошових коштів, а також ліквідності поточних операцій.

Наявність альтернативи залучення ресурсів і варіантів їх використання сприяє досягненню оптимального співвідношення «ризик – дохід» з прийнятними витратами з контролю за здійсненням операцій [9].

Повинні враховуватися нормативи та обмеження, встановлені законодавчими актами та інструктивними документами НБУ, зокрема обмеження суми кредиту, що видається одному позичальнику або групі афілійованих компаній, ліміт відкритої валютної позиції, достатність капіталу дотримуються банком неухильно. Допускається у внутрішніх нормативних документах банку крім вимог дотримання існуючих обов'язкових нормативів додаткове введення своїх обмежень ризиків.

Витрати на мінімізацію ризику і відшкодування втрат, інтенсивність заходів з управління ризиками, заходи безпеки та інші напрямки діяльності банку, а також різні блоки менеджменту повинні бути пов'язані між собою шляхом підтримки розумного балансу між ними. Завжди можна знайти розумний баланс між прагненням до безпеки і необхідними для її забезпечення ресурсами.

Висновок. Елемент ризику присутній в будь-якій області банківської діяльності: прийнятті управлінських рішень; аналізі дій; плануванні, організації, виконання, мотивації і контролю; управлінні конфліктами інтересів, оцінці особистого внеску співробітників у процвітання банку і т. д. Про це має пам'ятати керівництво банку, зацікавлене в його фінансовій привабливості для акціонерів, інвесторів, клієнтів. Подальший розвиток банку вимагає модернізації СУБР, що забезпечує підвищення безпеки, просторової мобільності та адаптивності надання банківських послуг.

Основним мотивом модернізації СУБР виступають одержувані банком інтернальні і екстернальні ефекти, що підвищують ефективність усіх банківських операцій. Модернізація СУБР реалізує тенденції руху до більш високої ефективності банківських операцій і більш соціально значущим пріоритетам у функціонуванні банку. Це досягається за допомогою потенціалу СУБР, що призводить до зниження рівня ризику втрат у результаті взаємодії банку з позичальниками, організації бюро кредитних історій, колекторських агентств.

Модернізація СУБР включає теоретичне конструювання системи, в рамках якої повинен проводитися процес її модернізації; розробку елементів стратегії модернізації СУБР; систематизацію отриманих результатів та визначення напрямків модернізації змісту та структури елементів системи; аудиту та контролю за якістю управління ризиками; формування ефективних фінансово-економічних механізмів розвитку СУБР. У процесі модернізації СУБР окреслилася доцільність перетворення вертикальної і горизонтальної структури СУБР в діагональну за допомогою поєднання вертикального регулювання і горизонтальної самоорганізації діяльності банку. Діагональна СУБР дозволяє отримати додаткові інтернальні і екстернальні ефекти, що сприяють попередженню негативних і створенню сприятливих змін при проведенні банківських операцій. Цей ефект досягається тим, що СУБР в значній мірі усуває як ієрархію, і кордони між підрозділами банку в роботі з клієнтами.

Таким чином, ефективне управління банківськими ризиками можливе тільки за умови всеосяжного системного підходу до здійснення цього процесу. Головним фактором при управлінні банківськими ризиками є рішення, прийняті керівництвом банку, що стосуються рівня прийнятого ризику, а не процес здійснення окремих банківських операцій.

Література

1. Андриевская И.К. Стресс-тестирование: обзор методологий. //И.К.Андриевская// Модернизация экономики и общественное развитие: VIII Международная научная конференция, апрель 2007: http://new.hse.ru/sites/mbd/programs_doc станом на 19.04.2007 р.
2. Лобозинська С.М. Співвідношення державного регулювання та ринкового саморегулювання в процесі координації банківської системи // С.М. Лобозинська// Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць. – Львів: НЛТУУ. - 2007, вип. 17.2. - С. 184-189.
3. Мамутов В. Про поєднання держрегулювання і ринкової саморегуляції // В.Мамутов//Економіка України. – 2006. – №1. – С. 59-65.
4. Новицький В. Є. Інституціоналізм у діалектиці сучасного економічного розвитку //В.Є. Новицький// Економіка України. – 2005. – №7. – С. 49-57.
5. Постанова Правління НБУ № 91 від 16.03.2006р. п. 1.1.
6. Толчин К.В. Об оценке эффективности деятельности банков //К. В.Толчин// Деньги и кредит. – 2007. – №9. – С. 58-62.
7. Ходачник Г.Е. Зарубежный опыт диагностики кризисного состояния в банковской сфере.//Г.Е.Ходачник//Корпоративный менеджмент <http://www.cfin.ru/press/management/2001-4/07.shtml> станом на 23.02.2007 р.
8. Crouhy, M., and D. Galai. 1986. "An Economic Assessment of Capital Requirements in the Banking Industry". Journal of Banking and Finance (June, 1986), pp. 231–241.
9. International Financial Reporting Standart 7 "Financial Instruments: Disclosure". International Accounting Standarts Board. – London, 2005// www.iasb.org.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"